

HIPPOKRATÉSZ: A SZENT BETEGSÉG

Dr. Kemenes Pál

orvos, orvostörténész, társadalomorvostan szakorvos

"A szentnek nevezett betegséggel a következő módon áll a dolog. Nekem semmivel sem látszik istenibbnek a többinél, és szentebbnek sem, ..." ¹ E sorokkal kezdődik a hippokratészi szöveg majd, a könyv végén ekképpen záródik: "Ez a szentnek nevezett betegség ugyanazokból az okokból keletkezik, mint a többi, a közeledő és távolodó dolgokból, a hideg, a meleg és a szelek váltásából, amelyek sohase nyugszanak. Ezek emberfeletti, mégsem kell a betegséget megítélőnek azt a többinél emberfelettibbnek tartania hanem, mindüket isteninek és emberinek." ² A szerző, aki a kutatás mai állása szerint nem Hippokratész volt, a betegségeket egyaránt tartotta isteninek és emberinek.

A betegségek szent mivoltának eredete a teremtésmitológiába nyúlik vissza; a teremtés kezdetén pricipiumok jöttek létre, elsőként a lélek, amely a későbbiekben létrejövő anyagi pricipiumok, a négy őselem rendező elve s mint ilyen, egyúttal az élet pricipiuma is. Az élet tehát nem más, mint a négy őselem lélek organizálta kombinációja. Az organizmus azonban már önálló, szervezetségének megfelelő és azt fenntartó pricipiummal is rendelkezik, a pneumával, az életerővel, vagy szellemmel.

Az antik felfogás szerint a mozgás az elsődleges életjelenség amiből a léleknek, az élet pricipiumának a működésére lehet következtetni. A mozgás a lélek közvetítésével szorosban kapcsolódik a teremtéshez, akár csak a pneuma, amely egy alacsonyabb szinten bár de, ugyancsak az élőlény életének és integritásának a fenntartásában játszik szerepet. Az ember a pneuma, a psziché és a szarkosz egysége, mozgása pedig életének jele.

A kóros mozgásokkal vagy bénulással járó megbetegedések az ember hármas egységének meg bomlásából keletkeznek. Elsősorban a pneuma áramlásának akadályoztatottsága miatt, mikoris a nyálka hidegségénél fogva lehűti egyes testtájakon a vért és a képződött véres nyálka eltömeszeli az ereket. A fej ereinek eltömődése tudatzavarhoz, a tüdőben légzészavarhoz, az izmokban bénulásokhoz vagy ha, a pneuma már bekerült az érbe és csak a visszaáramlása akadályoztatott akkor, a fluktuációja folytán görcsökhöz vezet.

A szent betegség gyűjtőfogalma alatt elsődlegesen a pneumaáramlás zavarait kell érteni aminek pathogenézisében a nyálka felszaporodása és nem kellő mértékű ürülése játszik döntő szerepet. A nyálkaszaporulat tisztulásának elmaradása családi halmozódást mutat. A gyors hőmérséklet változásoknak kitett szervezet fogékonyá válik a kórra, tehát a nyálka ürüléséért és felszaporodásáért a külső hatások is felelősek; a hideg, a meleg, a szelek - természeti erők - amik szintén a teremtés részeként jöttek létre. Ezek adják a szent betegség isteni oldalának az egyik részét.

A szent betegség vezető és minden bizonnyal a betegség szentségét és isteni mivoltát magyarázó tünetei a kóros mozgások és bénulások, amik a fentemlített módon a mozgásnak a lélekkel és annak a teremtéssel való kapcsolatára utalnak. A hagyomány

tehát joggal tartotta "szentebbnek" és "istenibbnek" e betegséget másoknál, hiszen az isteni teremtés első aktusaként teremtett lélek munkálkodásának a defektusát az élet elsődleges jelének helyi megszűnését illetve a szokványostól eltérő megjelenését látták a tünetek mögött. Ezt támasztják alá a szerző alábbi sorai: " ... *ebben a bajban az agy a hibás amint a többi legsúlyosabb betegségben is.*" ³ Az agy ugyanis a magasabbrendű lélek székhelye és a pneuma elsődleges "felhasználója." " ... *az agynak van a legnagyobb hatalma az emberben, ...* " " *Mert az egész testben ő az értelem székhelye, ezt a pneumából veszi át.*" ⁴

A hippokratikus szerző művét a tévhiedelmek eloszlatása végett és a szent névvel visszaélő mágusok, csalók, szemfényvesztők és sarlatánok tevékenysége ellen írta. "*Ha egészséges lesz, legyen övék a dicsőség és a sikernek járó tisztelet, ha pedig meghal a beteg, védekezésük álljon biztos lábon, és legyen alapjuk arra, nem ők a hibásak, hanem az istenek.*" ⁵ Mai szemmel nézve, a tüneteket elemezve, a szent betegség összefoglaló név alatt a febris rheumatica, poliomyelitis, az epilepsziák különböző, de meg nem határozható formái és az apoplexiák soroltattak együvé, elsősorban az önkéntelen mozgás illetve bénulás, a mozgásban bekövetkezett változásokkal járó tüneteik miatt.

A szövegben előforduló "családi halmozódás" kifejezés kapcsán genetikát emlegetni anakronizmus.

IRODALOM

1. Válogatások a hippokratészi gyűjteményből Bp. 1991, 107.
2. uo. 120.
3. uo. 111.
4. uo. 118.
5. uo. 108.

Dr. Kemenes Pál: Hippokratész: A szent betegség. Orvosi Hetilap 137. (1996) 10. 533-534.

Az antik görög filozófiai gondolkodás nem volt egységes a világ keletkezését illető elképzelések részletei terén azonban, elképzeléseik főbb vonalaikban a fenti írásban előadott sémát követték. A séma részletes kifejtését l. későbbi írásaimban. Egy vagy több szellemi természetű rendező elv felvétele nélkül nem tudták magyarázni a dolgok sokféleségét.

* * *

A XVI. század végétől lassacskán kezdett feledésbe merülni az az ógörög, Platónnál és Arisztotelésznel még fellelhető metafizikai elv, hogy a dolgoknak és a személyeknek megvannak a maguk hatókörei, melyeket átlépniük „igazságtalanság”. A medicinában évezredek át meghatározó jelentőségű volt ez az elv. A mértékletesség a hatókörön

belül maradást, az ellentétes minőségek együtteséből felépült világ és ember számára a relatív nyugalmi állapotot, a harmóniát, a helyes arányok megtalálása, az eukrázia jelentette. A humorálpáthológiai elmélet keretei között a már megbomlott humorális egyensúly esetén az elsődleges teendő a változás irányának meghatározása volt, hogy mi lépte át a maga kiszabott hatókörét, melyik összetevő szorított vissza „igazságtalanul” egy másikat, vagy különült el „igazságtalanul”. A továbbiakban meg kellett határozni a hatókörök áthágásának következményeit, amitől az ezt követő terápia, a rend helyreállításának sikere függött. Az archaikus időkben a következő teendő feltehetően a sértett fél kiengesztelése lehetett. Hippokratész szerint: betegség lesz a következménye „...*ha nem áll fenn helyes arány és egyensúly a meleg és a hideg, a száraz és a nedves között, sőt az egyik elem túlsúlyba kerül a másikkal szemben, vagyis az erősebb a gyöngébbel szemben.*”

„...*az ember minden alkotóelemének megvan a szélsőséges változata... Amennyiben ezek a tulajdonságok keverednek és elegyednek egymással, nem lesznek szembeszökők, és nem okoznak fájdalmat, ám ha valamelyik kiválik közülük, és egymagában fordul elő, akkor az érzékelhetővé lesz, és bajt okoz.*”

„Az emberi test valamennyi alkotóeleme akkor a legszelídebb és legjobb indulatú, ha minél több egyéb minőséggel keveredik. Az ember állapota akkor a legkielégítőbb, ha a benne lévő nedvek összeálltak, nyugalomba kerültek és nincs fölös erejük.” A hippokratészi gondolatrendszerben a személyek esetében hasonló mérlegelést kívánt meg a hatókörök átlépésének eldöntése. „*Gondom lesz rá, hogy a tudományt, a szóbeli és minden más felvilágosítást ismertessem fiaimmal és mesterem gyermekeivel, valamint azokkal a tanítványokkal, akiket szerződés és az orvosi törvény alapján tett eskü kötelez, de (rajtuk kívül) senki mással sem.*” „*A szent dolgok viszont csak a beavatottak előtt tárulnak fel. Ezeket a kívülállók nem sajátíthatják el addig, míg bebocsátást nem nyertek a tudomány rejtelseibe.*”

A beavatás mértékétől függ az orvos személyes hatóköre. „*Ha valaki súlyosabb bajban szenved, mint amilyen erősek az orvostudomány eszközei, akkor semmiképpen sem szabad reménykedni a gyógyítás sikerében.*” Azaz, ne lépje át az orvos a hatókörét, és ne próbáljon meg beavatottsági fokát meghaladó erejű betegséggel szembeszállni.

Az az orvos aki, olyan beteg gyógyításába kezd akinek a betegsége meghaladja az orvos tudását, felkészültségét nem méltó az orvos névre.

Kiemelés: Dr. Kemenes Pál: [Az orvosi gondolkodás szellemtörténeti háttere a XII. századtól a XVI. század végéig, különös tekintettel Dudith András és Jordán Tamás munkásságára.](#) Kandidátusi értekezés 1994. Nyilvános védés nélkül.

A humorálpáthológia alapját képező testnedvek (vér, epe, fekete epe, nyálka) kizárólag ezen elképzelés keretei között értelmezhetők. A világ felépítésére vonatkozó elképzelés részei voltak, illetve annak analógiájára alkották meg azokat, és nincs közülük a ma ismert testnedvekhez.

Elgondolkodtató, hogy egy primitív világelképzelésre - a négy elem tanra (föld, víz, levegő, tűz) és az ahhoz kapcsolódó négy minőségre (hideg, nedves, száraz, meleg) - alapozott elméletek (humorálpáthológia) kétezer évig fogva tartották az európai gondolkodást. A humorálpáthológiai teória hosszú fennmaradása példája annak, hogy az elmélet befolyásolja a tapasztalatot azaz, a tapasztalat elmélettel terhelt továbbá, a

tapasztalótól független tapasztalat nem létezik. A tapasztaló/k előzetes ismeretei befolyásolják a tapasztalatot.

A keretelméletek ellenállóak az azokat cáfoló adatokkal, empirikus tényekkel szemben. Számos ellentmondó tapasztalat kell a keretelméletek megdöntéséhez, és amíg, új keretelmélet nem kerül elfogadásra a régihez ragaszkodnak a tudományos közösség tagjai az ellentmondások ellenére. Ez lehet a magyarázata a humorálpáthológiai elképzelések hosszú ideig tartó fennmaradásának.

A humorálpáthológiai elmélet keretei között racionális és empirikus elképzelés az, ha a testnedvek között megbomlott egyensúlyt kívánják helyreállítani. Láz esetén a meleg testben csökkenteni kellett a melegséget hordozó vér mennyiségét. Az érvágás és vérlebocsájtás ezt szolgálta. A lázat tartották a betegségnek és az adott elméleti keretben a vérlebocsájtás ésszerű magatartás.

A humorálpáthológiai elmélet keretei között hasonlóképpen racionális magatartás a hasonlót a hasonlóval elv gyógyító alkalmazása esetén, ha a besárgult beteget sáfránnyal kezelték. Ebben az esetben a sárgaság volt a betegség. A sáfrányt sárga színe, sárgára festő hatása miatt adták a betegnek. Sáfrány hatására a beteg saját sárgasága visszaszorul és fokozatosan visszaáll az egyensúly - a teória szerint.

A fenti - a mai orvoslás számára értelmezhetetlen - elgondolások az elméleti keretek meghatározó jelentőségét példázzák.

Valamennyi dokumentum szerzői és egyéb jogai a szerző tulajdona. Valamennyi dokumentum csak és kizárólag magán célra, változtatás nélkül másolható a szerzőre és a forrásra történő pontos hivatkozással. Minden más terjesztési és másolási mód és forma esetében a szerző engedélyét kell kérni. A szerzőre és a forrásra való pontos hivatkozást és az engedélyt a dokumentumban mindig fel kell tüntetni és annak mindig benne kell maradnia a dokumentumban. A dokumentumok és azok részletei a szerző és a forrás pontos megjelölése nélkül még parafrázisként sem idézhetők és semmilyen célra fel nem használhatók. A dokumentumokkal kapcsolatos jogokról az 1999. évi LXXVI. törvény A szerzői jogról, továbbá a 2001. évi LXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosítása megfelelő szakaszai rendelkeznek.

Dr. Kemenes Pál: Orvostörténeti publikációk